

ԳԻՏԱԿԱՆ – ԿՐԹԱԿԱՆ

ԽՍՂԻ ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջին գաղափարը՝ զոր կը կազմենք խաղի վրայ առնելով Շիլլերէն եւ Սփենսերէն՝ է գործածութիւն մնացորդ ուժի մը, որ լուրջ նպատակի համար սպառած է։ Ստուգելու ամէնէն աւելի կը խաղան երիտասարդները, որոնց մէջ ուժերը յորդազեղ են եւ որոնց համար խաղը դռնակ մըն է ուժերու չափազանց լիութեամբ։ Ծերերը, եթէ զնդերային խաղեր չեն խաղար այլեւս, կը խաղան սակայն թուղթ կամ տաւա, վասն զի անոնք ալ կը տրամադրեն իրենց մէջ որոշ չափով մտային ուժերու պահեստ մը։ Մեր կեանքին որոշ մաս մը խաղով կ'անցնենք։ շատ կ'աշխատենք անտարակոյս, բայց խաղը միշտ խառն է աշխատանքին հետ։

Համոյճի տեսակետը խաղին մէջ

Պաղին այս առաջին գաղափարին վրայ՝ գործածութիւն մնացորդ ուժի, կը յաւելունք երկրորդ մըն ալ, այսինքն թէ, խաղը ուրիշ բանի չի ծառայեր... եթէ ոչ հաճոյքի։ Քանթ արդէն ըսած էր որ մինչ օգտակար աշխատութեան մէջ գործը իբր գործ հաճելի չի դար մեղի, ընդհակառակն խաղի մէջ ինքնին հաճելի է, եւ այս հաճոյքէն զատ ուրիշ նպատակ չունի։ Ուրիշ յատկանիշ մըն ալ խաղին հետեւարար օգտակարութիւն չունենալն է։

Աշխատողական գործունէութիւններու զուգընթաց՝ կան նաեւ խաղի վերաբերեալ ուրիշ օգտակար գործունէութիւններ ալ, որոնք սակայն խաղ չեն։ Արուեստով ոտնադուռտ խաղացողները, որոնց համար խաղալը աշխատի մըն է, ամենեւին չեն զուարճանար. անոնց հոգեբանութիւնը արուեստի հոգեբանութիւնն է։

Աչքի առջեւ ունենանք խաղի հոգեբանութեան երկու առաջին յատկութիւնները. ա) գործունէութիւն ուժերու մնացորդի մը որ օգտակար աշխատութեան համար չէ սպառած. բ) վայելքը հաճոյքին՝ հաճոյքին համար։ Փասքալ կը գրէր իր *Pensées*ներուն մէջ. «Որսորդները որսորդութեան հաճոյքն է որ կը փնտռեն եւ ոչ թէ աւարը...»։ Կը վազեն նապաստակի մը ետեւէն, ու սակայն պիտի մերժէին զայն եթէ նուէր տրուէր իրենց։

Նմանապէս ճատրակի մէջ իմաստուն ռազմագիտութեան եւ անվրէպ շարժումներու հաճոյքն է որ կը տիրէ, ինչպէս բախտի խաղերուն մէջ օգուտէ աւելի վտանգի յուզումներն են որ կը գերեն։

Գեղեցկագիտական գործունէութիւնը կամ գեղարուեստը կարելի է ճշգրտօրէն նոյնացնել խաղին հետ։ Քանդակագործ մը, նման ճատրակ խաղացողին, կը կատարէ գործ մը՝ որ բացի գե-

ղեցկի վայելքէն, չի ծառայեր ոչ մէկ բանի։ Սամուէրալէի Յաղթութիւնը խաժաճիկէ մը աւելի օգտակար չէ, բայց մարդկային ամէնէն մաքուր վայելքներու գաղաթնակէտին վրայ կը դռնուի։

Լուրջ կեանքի խաղեր

Լուրջ գործունէութեան զուգընթաց՝ խաղի գործունէութիւնն ալ իր անօգտակարութեան մէջ անբաժան է առաջինէն, եւ կամ գոնէ կը ծառայէ մղում տալու անոր։ Այս կը նշանակէ՝ որ երբ յաճախ գործի նուիրուինք մեղի իրապէս ախորժակի նիւթերուն շուրջ, հոն լոկ գործի մարդուն հոգին չէ որ կը զենք, այլ նաեւ մանուկի մը հոգին՝ որ կը խաղայ։ Յաջողութեան տեսիլը կը տիրէ այդ գործէն ստանալիք բոլոր շահերուն վերայ. նկատեցէք հոգեբանութիւնը մեծամեծ գործեր ձեռնարկողներու, սակարանի մէջ նշանաւոր խաղացողներու, ճարտարուեստի մէջ երեւելիներուն, մարդեր՝ որոնք դրամով կը խաղան։ Նոյնը կը պատահի նաեւ ուշիմ աշակերտներու քով, որոնք կը խաղան դպրոցական պարտականութիւններու հետ, թարգմանութիւնները կը նկատեն իրենց գրասեղանիցի առարկաներ, կը լուծեն ուսողական խնդիրներ իրենց բառեղծուածի մը խօսքեր փնտռելին, եւ շարադրութիւններն ալ տեսակ մը մրցումներ կը համարին։ Անշուշտ դաստիարակչական լաւ դրութիւն մըն է օգնելը երեւակայութեան՝ այլափոխելու համար իրենց պարտականութիւնը։

Երբ անկախ լուրջ գործունէութենէ՝ կը զբաղինք խաղով, խաղը ոչ միայն կը կրկնապատկէ եւ կը կատարելագործէ, այ նաեւ կ'օրինակէ զայն, եւ ասիկա իմաստասէրներու համար ամէնէն աւելի ուշադրան է։ Գրեթէ միշտ նմանութեան կէտ մը կարելի է նշմարել մանկական խաղերուն մէջ. երեքէն չորս տարեկան տղաք կը խաղան աւելի նմանելու ձգտումով. մանաւանդ թէ նմանութիւնը յատկանիշը, կը կազմէ անոնց խաղերուն։

Տղաք եւ մամուլեքի խաղերը

Ինչ բաներու կը նմանի տղան։ Ամէնէն առաջ մեծերու գործերուն որոնք իր ուշադրութիւնը կը գրաւեն. յետոյ տարիքն առնելով՝ մանկական երեւակայութիւնը տիրող փափաքներու տպաւորութեան ներքեւ ու անձնական ճաշակին համեմատ՝ կը կերպարանափոխէ ինչ որ իրեն աւելի գեղեցիկ, աւելի առիթնող, բացառիկ կը թուի ամէնքեայ տեսած առարկաներուն կամ շարժապատկերին մէջ, լսած կամ կարդացած պատմութիւններուն մէջ։ Ուստի մանուկը պիտի ձեւացնէ իր խաղին մէջ՝ զպրօցի վարժապետը կամ այցելու բժիշկը, գործըրը եւ ոստիկանները եւ... հետե-

ւելով միշտ արդիականութեան։ Պաղալիք չինողները լաւ տեղեակ ըլլալով այս բաներուն՝ ծախու կը հանեն փոքրիկ սաւառնակներ, ինքնաշարժ գործիքներ, ամէնէն արդի շոգեկառքեր, Ատլանտեան անցնող Նորմանտի տեսակէն շոգեկառք մը, իրական շոգենաւ մը ըլլայ իր ունեցածը, եւ որքան կատարեալ ու ճշգրիտ ըլլան մանրամասնութիւնները – ինչպէս շոգենաւի խցիկին մէջ կախուած անկողինները, շոգեկառքին մէջ ճաշարան-վահոնը – այնքան աւելի կը խանդավառուի նմանութեան հաւատարմութեամբ։

Ստոյգ է որ տղոց խաղերուն մէջ կը դռնուին հետքեր ազդագրական ինչ ինչ նախկին սովորութիւններու։ Սթանլի Զոլի համաձայն մանուկներու խաղերը կը յաջորդեն իրարու տարիքէ տարիք այն կարգով՝ ինչ կարգով որ կը յաջորդեն իրարու աշխատանքի ուրիշ գործունէութիւնները մարդկային կեանքի ամեն ընթացքին, հետեւելով մարդկութեան մեծ դարաբաժանումներուն։ Նախ պատերազմիկ շրջանը՝ որ որսի եւ աւարի ժամանակն է։ Յետոյ հովուական շրջանը՝ կառուցումով խրճիթներու եւ ընտանեցումով անառններու. 7-10 տարեկան մանուկները ազատ ձգտումներուն իրենց ուղածին պէս խաղալու անտաններու մէջ, նման հին նախնիքներու՝ գիտեն խրճիթներ շինել ու հոն հաստատուիլ. նոյն բանը կ'ընեն քաղքի տղաք տան մը անկիւնը՝ շրջուած աթոռներով եւ մուտքին ալ կախելով վարագոյր մը։ Ապա կու գայ գեղջկական կամ մշակական շրջանը, 10-12 տարեկան տղաք, բացօթեայ մեծցած գիւղի մէջ, կը զուարճանան բոյսերով կամ անասուններով եւ պարտիզպանական խաղեր հնարելով։ Կը յաջորդէ առեւտուրի շրջանը. 12 տարեկան մը կայ ժողովելու, հաւաքածոյ շինելու եւ կարելի մը կայ ժողովելու, հաւաքածոյ շինելու իրարու եղածին չափ մեծ շահերով փոխանակելու իրարու հետ իրենց ունեցածները։ Հուսկ մարդկութեան իրենց վերջին դարաշրջան՝ ճարտարարուեստի շրջանն է, որ տղոց համար խելացի շինութիւններու ժամանակն է, մեքանոյի նորոգութիւններուն եւ կառուցումներուն։ Նմանութեան ճիւղերը կը հասնին մինչեւ մեր ներկայ կեանքին։

Չափահասներու խաղը

Մանուկը խաղալով կը ձեւացնէ այն լուրջ կեանքը՝ զոր վաղը պիտի վարէ։ Չափահասն ալ իր կարգին իր ամէնէն աւանդական գուարճութիւններուն մէջ եւս կ'արտայայտէ ազատ գաղափար մը հրահանգումի կամ նախապատրաստութեան այն լուրջ գործունէութեան՝ զոր ապագային պիտի կատարէ։ Ամէն պարագայի տակ խաղը որպէս զի հաճոյք պատճառէ մեղի, պէտք է նման իրական գործունէութեան մը լրջութեան. ուրիշ բաներով խաղի մէջ կատարուած գործունէութիւնը այնպէս պէտք է ըլլայ՝ որպէս թէ առարկայական եւ օգտակար բարիք մը ստացուէր։ Ինչպէս իրական՝

այսպէս նաեւ խաղի գործունէութիւնն ալ իրեն նպատակն ունի, եւ ինչպէս ճամբար կեանքին մէջ՝ այսպէս նաեւ հոն բացայայտ կամք մը կը պահանջուի ատոր հասնելու համար։ Տղան կամ մարդը խաղի կու տան ինքզինքնին պարզապէս խաղէն պատճառուած վայելքի մը համար, սակայն անգամ մը սկսելէ վերջ՝ պարտաւոր են, նոյնիսկ խաղին վայելքը կորսնցնելու վտանգին տակ, մոռնալ որ այդ խաղին նպատակը մի միայն զուարճութիւնն էր ու չմտածել այլեւս ուրիշ բանի վրայ՝ եթէ ոչ յաղթելու, իրենց թէ յաղթութիւնը առաջնակարգ կարեւոր խնդիր մ'ըլլար։

խաղը եւ համագիտը

Պաղը հանգիստ մըն ալ է, վասն զի ստիպողական չէ հոն թափուած աշխատանքը։ Մնացորդ ուժի սպառումին պէտքը խաղին մէջ, որքան ալ ուժգին եւ եռանդուն ըլլայ, չի պահանջեր լուրջ աշխատանքի մը նուիրում հարկաւոր սաստկութիւնը։ Սթանլի Զոլի համաձայն է խաղը, եւ անհրաժեշտ սթափում մը հաւասարակշռութեան մէջ պահելու համար ուրիշ կարգի գործունէութիւններու մէջ մեր թափած չափազանց աշխատութիւնը։ Պաղը աշխատողին համար գուարճութիւն մըն է, ցրում մը, ու երբ ցրուած ենք կեանքի բեռը նուազ կը զգանք եւ կամ բնաւ չենք զգար։ Պաղը նմանելով իրականին ըստ մեր հաճոյքին՝ խուսափում մըն է իրականէն։

Անշուշտ խաղը, անով որ կ'ենթադրէ պարզութիւն եւ մանկական անմեղութիւն կամաւոր պատրանքին մէջ որ կը պարունակէ, կը նպատէ ուրիշ յաղթանակներու ալ, քրիստոնէական կեանքի յաղթանակներուն։ Քանի անգամ ըսուած է թէ տխուր սուրբ մը՝ միշտ տխուր սուրբ է։ Մինչդեռ խաղաղ ու պարզամիտ ուրախութիւնը կը ստացուի խաղով. խաղը պէտք է ունենայ այս առանձնաշնորհեալ ներգործութիւնը՝ հաւասարակշռելու մեր ուժերը, ուղղելու մեր կեանքը. այսպէս պիտի ունենայ նաեւ ազդեցութիւն մեր բարոյական դիտակցութեան վրայ։ Թողուք ուրեմն որ տղաքը խաղան ազդէն, ինչպէս հաճոյ էր մեզի մեր ժամանակին. եւ մենք՝ որ հակառակ կեանքի անթիւ ցաւերուն՝ պահած ենք տակաւին բան մը մեր անցեալ ուրախութենէն, չամչանք մեր խաղերուն մէջ եւ երբեմն նաեւ մեր գործերուն մէջ նմանելու քիչ մը փոքրիկներուն։

Թրգմ. Հ. ԽՈՐԷՆ ՃԸԼԸՋԵԱՆ